

Призначення судових експертиз під час розслідування незаконного затримання

Євген Суп

кандидат юридичних наук, докторант, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6912-2157>, e-mail: s.ye.7170@gmail.com

Розкрито значення судово-медичної і психологічної експертиз під час розслідування незаконного затримання. Наголошено, що ці форми застосування спеціальних знань мають важливе значення для підтвердження факту спричинення тілесних ушкоджень і заподіяння моральної шкоди.

Ключові слова: *судова експертиза; судово-медичний експерт; психолог; незаконне затримання.*

Ordering Forensic Examinations During the Investigation of Illegal Detention

Yevhen Sup

The report reveals the importance of forensic medical and psychological examinations during the investigation of illegal detention. It is emphasized that these forms of application of specialized knowledge are important for confirming the fact of causing bodily harm and moral damage.

Keywords: *forensic examination; forensic medical expert; psychologist; illegal detention.*

Затримання особи є однією з процесуальних дій, пов'язаних із припиненням протиправної діяльності особи. В основі такої дії лежить застосування заходів правового примусу, який учені визначають як один із важливих елементів забезпечення належної і справедливої правової процедури під час здійснення кримінального провадження [1, с. 9].

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — *КПК України*) передбачає два основні порядки затримання особи: по-перше, затримання підозрюваного або обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді або суду з метою приводу, що регламентується ст. 187—191 КПК України; по-друге, затримання особи без ухвали слідчого судді або суду у випадках, визначених ст. 207—208 КПК України [2].

Часто затримання особи супроводжується застосуванням заходів фізичного впливу, що може бути обумовлено необхідністю подолання опору, припинення спроб утечі, знешкодження особи або усунення загрози для працівників правоохоронних органів або інших осіб. У результаті такого фізичного контакту в затриманій особі можуть виникнути тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, походження яких надалі може стати предметом процесуальної перевірки й доказування. У зв'язку з цим під час перевірки законності

затримання або розслідування фактів незаконного затримання можуть виникати підстави для призначення судових експертиз. У такому разі до тактичних завдань розслідування належать своєчасне фіксування тілесних ушкоджень, призначення судово-медичної експертизи, визначення механізму їх утворення, часу заподіяння й відповідності заявленим обставинам затримання.

Судово-медична експертиза живої особи є одним із найбільш поширених видів судових експертиз у кримінальному провадженні, що призначається з метою дослідження тілесних ушкоджень, фізичного стану, стану здоров'я або інших особливостей особи, які мають значення для кримінального провадження. Вона є обов'язковою для призначення в кримінальному провадженні. Під час затримання така експертиза має особливе значення, оскільки дає змогу витзначити наявність тілесних ушкоджень, їх локалізацію, характер, ступінь тяжкості, механізм утворення, давність заподіяння, а також відповідність заявленим обставинам застосування фізичної сили. Результати такої експертизи можуть мати вирішальне значення як для перевірки законності дій працівників правоохоронних органів, так і для встановлення фактів перевищення повноважень, жорстокого поводження або катування (незаконного насильства щодо затриманої особи).

Об'єктами судово-медичної експертизи живої особи в такому разі стають затримана особа, наявні в неї тілесні ушкодження, медична документація, результати попередніх оглядів, фотознімки, відеозаписи, одяг із пошкодженнями або слідами крові, а також інші матеріали кримінального провадження, що можуть містити відомості про механізм утворення ушкоджень. Зокрема, важливе значення можуть мати матеріали медичного огляду, складені лікарем в ізоляторі тимчасового тримання або слідчому ізоляторі, оскільки вони часто містять відомості про наявність тілесних ушкоджень, скарги затриманої особи, час їх виявлення й загальний фізичний стан особи на момент поміщення до відповідної установи. У разі необхідності судово-медичному експерту також можуть бути надані протоколи затримання, протоколи огляду місця події, пояснення учасників події, висновки інших експертиз, записи з камер відеоспостереження або бодікамер працівників правоохоронних органів.

До типових запитань, які можуть ставитися перед експертом, належать: чи є в затриманої особи тілесні ушкодження; який їхній характер, локалізація, кількість і ступінь тяжкості; яким є механізм їх утворення; яким предметом вони могли бути спричинені; коли саме були заподіяні ушкодження; чи могли вони виникнути за обставин, на які посилається затримана особа або працівники правоохоронного органу; чи характерні виявлені ушкодження для падіння, ударів руками, ногами, спеціальними засобами, кайданками або іншими предметами; чи могли вони бути завдані одночасно або в різний час; чи перебуває особа в стані алкогольного, наркотичного або іншого сп'яніння; чи має вона захворювання або фізичні особливості, які могли вплинути на її поведінку або сприйняття подій [3]?

Особливого значення має правильне формулювання запитань до експерта, оскільки вони не мають стосуватися правової оцінки дій працівників правоохоронних органів або визначення вини конкретної особи. Наприклад, недопустимими є питання на кшталт: «Чи було застосування сили законним?» або «Чи мало місце катування?». На-

томість експерт повинен надавати відповіді лише в межах своєї спеціальної компетенції, а правову оцінку встановленим фактам має давати слідчий, прокурор або суд.

Окрім фізичних ушкоджень, унаслідок застосування насильства під час затримання особи може бути заподіяна й моральна шкода, що проявляється у виникненні почуття страху, приниження, безпорадності, тривожності, посттравматичних переживань, порушень сну, депресивних станів або інших негативних психоемоційних наслідків [4]. У зв'язку з цим актуалізується питання про призначення судово-психологічної експертизи, яка може бути спрямована на встановлення психологічного стану затриманої особи, наявності в неї психотравмуючих наслідків, характеру та глибини моральних страждань, а також причиново-наслідкового зв'язку між неправомірними діями та психологічними переживаннями потерпілого. Результати такої експертизи можуть мати значення як для кваліфікації дій винних осіб, так і для вирішення питання про відшкодування моральної шкоди.

Особливістю призначення судово-психологічної експертизи в таких випадках є необхідність її проведення в максимально короткі строки після події, оскільки з плином часу психоемоційні реакції можуть змінюватися, частково згладжуватися або трансформуватися під впливом інших життєвих обставин. До того ж для проведення дослідження експерту необхідно надати не лише пояснення потерпілої особи, а й медичну документацію, результати судово-медичних експертиз, матеріали допитів, відеозаписи затримання, записи з бодікамер, характеристики особи, а також відомості про її психоемоційний стан до та після події.

До типових запитань, які можуть ставитися перед судовим психологом, належать: чи має особа ознаки психотравмуючих переживань; чи спричинила подія затримання зміни в її психоемоційному стані; яким є характер і ступінь моральних страждань; чи існує причиново-наслідковий зв'язок між застосуванням насильства та негативними психологічними наслідками; чи вплинули пережиті події на здатність особи адекватно

сприймати обставини затримання, надавати показання або брати участь у процесуальних діях. У деяких випадках може виникати необхідність у призначенні комплексної психолого-психіатричної експертизи, зокрема коли є відомості про наявність у затриманої особи психічних розладів, підвищеної емоційної вразливості, посттравматичного стресового розладу або інших станів, які потребують одночасного залучення психолога та психіатра.

Отже, під час розслідування фактів незаконного затримання важливе значення мають судово-медичні й судово-психологічні експертизи, оскільки саме вони дають змогу визначити характер і механізм утворення тілесних ушкоджень, час їх заподіяння, відповідність обставинам затримання, а також наявність моральної шкоди та психотравмуючих наслідків. Водночас ефективність таких експертиз значно залежить від своєчасності їх призначення, правильного формулювання експертних завдань, повноти наданих матеріалів і належного фіксування тілесних ушкоджень і психоемоційного стану особи. Особливого значення набуває послуговування матеріалами медичних оглядів, записами із бодікамер, відеоспостереженнями, ре-

зультатами попередніх експертиз та іншими джерелами доказової інформації, що дають змогу забезпечити повноту та об'єктивність дослідження

Перелік джерел посилання

1. Волобуєв А. Ф. Затримання як захід забезпечення належної правової процедури у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 1—2. С. 8—17. DOI: 10.17721/2413-5372.2024.1-2/8-17 (дата звернення: 16.04.2026).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651—VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.04.2026).
3. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: завт. наказ. МОЗ України від 17.01.1995 р. № 6 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95#Text> (дата звернення: 16.04.2026).
4. Хорошун Д. В. Психологічна експертиза потерпілого у кримінальному провадженні: можливості та особливості призначення. *Соціологія права*. 2024. Вип. 1—2. С. 109—113. DOI: 10.37687/2413-6433.2024-1-2.21 (дата звернення: 16.04.2026).